

Wiktor Trybka

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID 0000-0003-2903-5226

w.trybka@wpa.uz.zgora.pl

Ograniczenia obowiązków z art. 86 Prawa o notariacie przy czynnościach poświadczeniowych

Słowa kluczowe: notariusz, czynności notarialne, poświadczenie podpisu, poświadczenie dokumentu, forma czynności prawnej

Streszczenie: Notariusz jest powołany do dokonywania czynności, którym strony są obowiązane lub pragną nadać formę notarialną. Notariusz, dokonując czynności notarialnych, sporządza m.in. akty notarialne, akty poświadczenia dziedziczenia oraz różnego rodzaju poświadczenia. Na notariuszu jako osobie zaufania publicznego ciąży szczególne rodzaju obowiązki. Notariuszowi nie wolno dokonywać czynności notarialnej, jeżeli poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych. Obowiązek badania przez notariusza zdolności do czynności prawnej klienta kancelarii notarialnej jest ściśle uzależniony od rodzaju czynności notarialnej. Notariusz, dokonując czynności notarialnej polegającej na poświadczeniu zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem, nie jest obowiązany do oceny zdolności do czynności prawnej jej strony. Podobnie jest w przypadku poświadczenia przez notariusza pozostawanie osoby przy życiu lub w określonym miejscu oraz daty okazania dokumentu. Bez wątpienia notariusz obowiązany jest ocenić zdolność do czynności prawnej klienta kancelarii notarialnej w przypadku poświadczenia podpisu, co jest związane z istotą oraz charakterem tej czynności.

Detailed limitation under Art. 86 Notarial Law during certification activities

Keywords: notary public, notarial actions, signature certification, document certification, form of legal action

Summary: The notary is appointed to perform acts to which the parties are obliged or wish to give notarial form. When performing notarial activities, the notary prepare for example notarial deeds, succession certificates and various types of certification. Notaries, as a person of public trust, have specific responsibilities. A notary is not allowed to perform a notarial act if he/she becomes doubtful whether a party to the notarial act has legal capacity. The obligation of the notary to examine the legal capacity of the client of the Notary Office is strictly dependent on the type of notarial activity. The notary, when performing a notarial act consisting in certifying the conformity of a copy, excerpt or copy with a presented document, is not obliged to assess the legal capacity of its party. The same is true for the notary's certification of the person's remaining alive or in a certain place and the date of the document's presentation. Undoubtedly, the notary is obliged to assess the legal capacity of the client of the Notary Office in the case of the certification of a signature, which is related to the essence and nature of this activity.

Wstęp

Na notariuszu jako osobie zaufania publicznego ciąży szczególnego rodzaju obowiązki. W zakresie swoich uprawnień wprost określonych w ustawie z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie¹ (dalej: pr.not.) działa on jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym (art. 2 § 1 pr.not.). Spoglądając na zawód notariusza z perspektywy systemowej w ujęciu historycznym i współczesnym, notariat na stałe wpisał się w struktury demokratycznego państwa prawnego i pozostaje w ścisłym funkcjonalnym związku z wymiarem sprawiedliwości. Notariusz na płaszczyźnie ustrojowej postrzegany jest jako gwarant bezpieczeństwa obrotu prawnego, a na płaszczyźnie zawodowej nie tylko jako członek samorządu zawodowego, ale również przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą, tj. zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły. Art. 2 § 1 pr.not. przesądza o pozycji ustrojowej notariusza, której sposób określenia bezpośrednio przekłada się na obowiązki, jakie zostały mu przypisane. Analiza treści art. 86 pr.not. metodą dogmatycznoprawną nie może mieć miejsca w oderwaniu od wyznaczonej dla notariusza pozycji normatywnej, która na przestrzeni lat stopniowo ewoluowała w kierunku określenia pozycji notariusza jako przedsiębiorcy szczególnego rodzaju².

W świetle art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 84 poz. 609 ze zm.) notariusz był funkcjonariuszem publicznym, powołanym do sporządzania aktów i dokumentów, którym strony obowiązane były lub pragnęły nadać znamię wiary publicznej oraz do spełniania innych czynności, zleconych mu przez prawo. Jak słusznie zauważa Paweł A. Blajer, sposób określenia pozycji ustrojowej notariusza poprzez posłużenie się terminem „funkcjonariusz publiczny” powodował wątpliwości, czy notariusz na tle przepisów rozporządzenia powinien być uznany za urzędnika publicznego, czy też powinien być wyłączony całkowicie poza ramy struktury organów państwa.

Zmiana w sposobie definiowania pozycji notariusza w polskim porządku prawnym miała miejsce wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 25 maja 1951 roku – Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 1963 r., Nr 19, poz. 106 ze zm.). Wprowadzenie wspomnianego aktu do porządku prawnego przyniosło skutek prawny w postaci przyznania państwowym biurom notarialnym kompetencji do sporządzania aktów, którym strony musiały bądź chciały nadać formę notarialną, do uwierzytelniania i poświadczania dokumentów oraz dokonywania innych czynności zleconych przez prawo. Notariusz pracujący w państwowym biurze notarialnym był pracownikiem

¹ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz.1799.

² Szerzej zob. W. Boć, M. Leśniak, *Notariusz jako przedsiębiorca szczególnego rodzaju*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. LXXXIV, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 3304, s. 9 i n.

państwowym, a jego pozycję w strukturze państwa określały przepisy o państwowej służbie cywilnej.

Istotną modyfikację w płaszczyźnie usytuowania miejsca notariusza w systemie organów państwa przyniosła ustawa z dnia 24 maja 1989 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. Nr 33, poz. 176 ze zm.), traktowana jako etap przejściowy w kierunku prywatyzacji notariatu³. Artykuł 1 tej ustawy stanowił bowiem, że dokonywanie czynności notarialnych należy do notariusza działającego w państwowym biurze notarialnym oraz do notariusza prowadzącego indywidualną kancelarię notarialną (§ 1). Oba tym kategoriom notariuszy przyznano ponadto status osoby zaufania publicznego przy dokonywaniu czynności notarialnych (§ 2). Notariusze zatrudnieni w państwowych biurach notarialnych mieli jednak nadal status pracowników urzędów państwowych, stosowano zatem do nich odpowiednie przepisy ustawodawstwa urzędniczego oraz Kodeksu pracy⁴.

Status prawny notariusza

Obecnie status normatywny notariusza przesądzony został w treści art. 2 § 1 pr.not.⁵ Wykorzystując wykładnię językową, określenie statusu prawnego notariusza w oparciu o treść art. 2 § 1 pr.not. wydaje się mało skomplikowane. Jednakże spojrzenie na podjętą problematykę z punktu widzenia systemowego i funkcjonalnego znacznie poszerza perspektywę badawczą, przez co znacząco utrudnia postawienie jednoznacznej tezy w przedmiocie prowadzonych badań. Analiza jest złożona zwłaszcza z punktu widzenia określenia statusu prawnego notariusza przez pryzmat jego obowiązków, a w szczególności wyartykułowanego w ustawie pr.not. zakazu dokonywania czynności notarialnej, jeżeli notariusz poweźmie wątpliwość co do zdolności do czynności prawnej strony. Zawód notariusza z uwagi na zmieniającą się rzeczywistość społeczno-gospodarczą, a także realia rynkowe został rozerwany pomiędzy sferę publiczną i prywatną: z jednej strony z uwagi obowiązki notariusza jako osoby zaufania publicznego i oczekiwanie od niego szczególnej staranności wyartykułowane nie tylko etycznie, ale przede wszystkim normatywnie, a z drugiej strony ze względu na wymiar zarobkowy jego pracy. Nauka prawa oraz judykatura dla określenia statusu prawnego notariusza posługuje się rozmaitymi pojęciami,

³ D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, s. 251.

⁴ P.A. Blajer, *Komentarz do art. 2, [w:] Prawo o notariacie. Komentarz*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2022, s. 649.

⁵ Notariusz w zakresie swoich uprawnień, o których mowa w art. 1 pr. not., działa jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym.

m.in.: „hybryda”⁶, „trójkształtny fenomen polskiego systemu prawnego”⁷ czy wreszcie „tajemnicza triada”⁸. W istotę funkcjonowania notariatu wpisana została funkcja prewencyjna związana z postrzeganiem notariatu jako gwaranta bezpieczeństwa obrotu prawnego. Notariusz nie jest organem pomocy prawnej – w odróżnieniu od innych podmiotów świadczących usługi prawnicze: adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych czy doradców podatkowych, nie jest również organem wymiaru sprawiedliwości, gdyż nie rozstrzyga sporów o prawo⁹. Brak jednolitości w określeniu statusu prawnego notariusza zauważa również Sąd Najwyższy, postrzegając notariusza jako organ pomocniczy wobec wymiaru sprawiedliwości, aktywnego uczestnika wymiaru sprawiedliwości, organu obsługi prawnej, organu ochrony prawnej, podmiotu sprawującego jurysdykcję prewencyjną. Między pozycją ustrojową oraz zadaniami sądów i notariuszy zachodzi jednak zasadnicza różnica, w szczególności notariusz nie rozstrzyga sporu o prawo ani nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości¹⁰. W związku z tym, że notariusz został określony ustawowo jako zawód zaufania publicznego, wymiar jego pracy oceniany w szczególności przez pryzmat treści art. 86 pr.not. ma kontekst nie tylko czysto prawniczy, ale również społeczny. Na notariuszu inaczej niż na przedstawicielach innych wolnych zawodów spoczywa obowiązek oceny zdolności do czynności prawnych strony, co wymaga nie tylko wiedzy prawniczej, ale również kompetencji społecznych i doświadczenia z najdalej idącym skutkiem prawnym tej oceny w postaci odmowy dokonania czynności notarialnej.

Granice swobody wyboru formy czynności prawnej

Stosownie do art. 60 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.) z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli). Prawodawca w ściśle określonych przepisami prawa przypadkach nie pozostawia wyboru co do formy wyrażenia treści oświadczenia woli, czyniąc zastrzeżenie, że dla danego rodzaju czynności prawnych została zastrzeżona forma szczególna. Następnie również same strony mogą zastrzec formę szczególną

⁶ M.Z. Król, *Notariusz, czyli hybryda*, „Rzeczpospolita” z 23.02.2005 r.

⁷ Zdanie odrębne Sędziego TK Bohdana Zdziennickiego do uzasadnienia wyroku TK z 10.12.2003 r., K 49/01, OTK-A2003, Nr 9, poz. 101.

⁸ *Ibidem*.

⁹ M. Setkowicz, *Status prawny notariusza*, [w:] *Notariat. Czynności notarialne*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2021, s. 6.

¹⁰ Uchwała SN z dnia 18.12.2013 r., III CZP 82/13, Orzecznictwo Sądu Najwyższego, „Izba Cywilna” 2014, Nr 10, poz. 101.

dla dokonania czynności prawnej (art. 76 k.c.). Granice swobody wyboru formy prawnej przez strony czynności prawnej określa ustawa. Strony nie mogą zatem dla danej czynności przyjąć formy mniej solennej niż wymaga ustawa¹¹. Prawo polskie przewiduje obecnie różne rodzaje szczególnych form czynności prawnej. Są to: forma pisemna, której jedna z postaci określana jest mianem zwykłej formy pisemnej, inne pisemne formy kwalifikowane (forma pisemna z urzędowym poświadczeniem daty, forma pisemna z urzędowym poświadczeniem podpisu, forma aktu notarialnego), forma elektroniczna i forma dokumentowa¹². Kodeks cywilny przewiduje formę aktu notarialnego dla poszczególnych czynności prawnych, dla pewnych ich typów lub – niekiedy – dla jednego oświadczenia składającego się na czynność prawną¹³. Forma aktu notarialnego została przewidziana m.in. dla:

- 1) umowy przenoszącej własność nieruchomości (art. 158 zd. 1 k.c.);
- 2) umowy przeniesienia wieczystego użytkowania (art. 237 w zw. z art. 158 k.c.) i umowy o przedłużenie wieczystego użytkowania (art. 236 § 3 k.c.);
- 3) umowy o dział spadku, w skład którego wchodzi nieruchomość (art. 1037 k.c.);
- 4) umowy o zrzeczeniu się dziedziczenia (art. 1048 k.c.) i umowy o uchylenie zrzeczenia się dziedziczenia (art. 1050 k.c.).

Prawdą jest, że „wszelkie odstępstwa od zasady swobody formy czynności, dokonane czy to z mocy ustawy, czy też z woli samych stron, powinny realizować określone cele [...] w pierwszej kolejności należy zauważyć, że wymóg formalizowania stosunków cywilnoprawnych leży najczęściej w interesie samych stron. Utrwalenie złożonych oświadczeń woli na przyszłość służy bowiem w szczególności:

- 1) ochronie stron przed nieprzemyślanymi decyzjami,
- 2) uchyleniu wątpliwości co do faktu złożenia oświadczenia woli przez wyraźne oddzielenie stadiów przygotowujących dokonanie czynności prawnej od samego jej dokonania,
- 3) uchyleniu wątpliwości co do treści oświadczenia woli,
- 4) możliwości identyfikacji składającego oświadczenie woli,
- 5) ułatwieniom dowodowym w postępowaniu sądowym,
- 6) uzyskaniu fachowej porady.

Z drugiej strony, forma szczególna realizuje też szerzej rozumiany interes gospodarczy lub społeczny, służąc między innymi:

¹¹ J. Grykiel, *Komentarz do art. 76, [w:] Kodeks cywilny, t. I, Komentarz Art. 1-449¹¹*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 522.

¹² M. Załucki, *Komentarz do art. 76, [w:] Kodeks cywilny Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 213.

¹³ *Prawo cywilne – część ogólna. System prawa prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019, Legalis [dostęp: 1.07.2023].

- 1) podkreśleniu prawnej doniosłości zachowania, zwłaszcza gdy formę szczególną zastrzegą się pod rygorem nieważności,
- 2) jawności czynności prawnej w stosunku do osób trzecich,
- 3) ułatwieniu właściwym organom władzy publicznej sprawowania kontroli nad dokonywaniem niektórych czynności prawnych¹⁴.

Powzięcie wątpliwości, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych

Notariuszowi nie wolno dokonywać czynności notarialnej, jeżeli poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych (art. 86 pr.not.). Stosownie do art. 81 pr.not. notariusz odmówi wówczas dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem. Wspomniane przepisy ściśle korespondują z treścią art. 14 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹⁵, zgodnie z treścią którego czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. W ujęciu historycznym treść art. 86 pr.not. nie zmieniał się w sposób merytoryczny, odmiennie od sposobu określenia pozycji normatywnej notariusza w systemie organów państwa. Celnie ewolucję językową art. 86 pr.not. przedstawia Halina Nowara-Bacz, pisząc, że przepis ustanawiający zakaz dokonywania czynności notarialnych z udziałem osób niemających zdolności do czynności prawnych wprowadzony został do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (jako art. 69 § 4) i w niemal niezmiennym brzmieniu powtórzony został w kolejnych aktach prawnych regulujących instytucję notariatu (z wyjątkiem ustawy z dnia 24 maja 1989 r. – Prawo o notariacie, które w ogóle przemilczało ten obowiązek notariusza). Różnica pomiędzy pierwotnym brzmieniem art. 69 § 4 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie a brzmieniem aktualnym art. 86 pr.not. sprowadza się przede wszystkim do zastąpienia terminu „zdolności do działań prawnych” (odpowiadającego terminologii używanej w prawie cywilnym w okresie przedwojennym) pojęciem „zdolności do czynności prawnych”, wprowadzonym przez ustawę z 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego¹⁶, a następnie k.c.¹⁷ Bez wątpienia podstawą do odmowy dokonania czynności notarialnej przez notariusza jest nie tylko ubezwłasnowolnienie i wiek, ale również powzięcie wątpliwości co do świadomości osoby, która żąda

¹⁴ K. Górka, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007, Legalis [dostęp: 1.07.2023].

¹⁵ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.

¹⁶ Dz.U. Nr 34, poz. 311 ze zm.

¹⁷ H. Nowara-Bacz, *Komentarz do art. 86*, [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2022, s. 649.

od notariusza dokonania takiej czynności. Zestawiając ze sobą treść art. 86 pr.not. z przepisami k.c. normującymi kwestię braku zdolności do czynności prawnych z powodu wieku i ubezwłasnowolnienia, dyspozycja art. 86 pr.not. obejmuje także okoliczności objęte art. 82 k.c. i dotyczące braku świadomości lub swobody w powzięciu podejmowanej decyzji¹⁸. Ocena braku świadomości lub swobody w powzięciu decyzji strony czynności notarialnej wychodzi daleko poza ramy wiedzy prawniczej notariusza. Ustawodawca w art. 86 pr.not. posługuje się pojęciem „wątpliwości”, które poweźmie notariusz. To właśnie one warunkują odmowę dokonania czynności notarialnej¹⁹. Nie każde zachowanie strony czynności notarialnej wzbudza u notariusza wątpliwości co do braku świadomości tej osoby. Zaburzenia mogą przybrać różną postać i pociągać za sobą różne skutki prawne²⁰ (tak jest m.in. w przypadku choroby alkoholowej²¹). Dodatkowo nie każde zachowanie uzasadnia wątpliwość co do stanu nieświadomości strony czynności notarialnej. Duże znaczenie odgrywa tu doświadczenie zawodowe notariusza.

Zakaz dokonywania czynności notarialnych z uwagi na ich rodzaj

Zgodnie z treścią już wspomnianego art. 86 pr.not., w przypadku podjęcia przez notariusza wątpliwości odnoszącej się do zdolności do czynności prawnych strony, nie wolno mu dokonywać czynności notarialnej. Posługując się wykładnią językową, bez wątpienia należy stwierdzić, że ustawodawca zakresem jego normowania objął czynności notarialne, o których mowa w pr.not. bez żadnego wyjątku. Stosownie do art. 79 pr.not. notariusz dokonuje następujących czynności:

- sporządza akty notarialne,
- sporządza akty poświadczenia dziedziczenia,
- podejmuje czynności dotyczące europejskiego poświadczenia spadkowego,
- podejmuje czynności związane z zarządem sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i z tymczasowym przedstawicielem w zakresie udziału małżonka przedsiębiorcy w przedsiębiorstwie, na zasadach określonych w ustawie z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw,
- sporządza poświadczenia,
- spisuje protokoły,

¹⁸ M. Nowocien, *Nieświadomość jako przyczyna odmowy dokonania czynności notarialnej*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 24, s. 1300.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz*, cz. II, t. 1, Warszawa 2012, s. 432.

²¹ E. Gniewek, *O potrzebie szczególnej ostrożności notariusza przy dokonywaniu czynności z udziałem osób starszych*, „Rejent” 2000, nr 5, s. 214.

- sporządza protesty weksli i czeków,
- przyjmuje na przechowanie pieniądze, papiery wartościowe, dokumenty, dane na informatycznym nośniku danych, o którym mowa w przepisach o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne,
- prowadzi rejestry akcjonariuszy prostych spółek akcyjnych oraz podejmuje związane z tym czynności,
- sporządza wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów,
- sporządza, na żądanie stron, projekty aktów, oświadczeń i innych dokumentów,
- składa wnioski o wpis w księdze wieczystej wraz z dokumentami stanowiącymi podstawę wpisu w księdze wieczystej,
- sporządza inne czynności wynikające z odrębnych przepisów.

Wykładnia językowa treści art. 86 pr.not. w kontekście pozostałych przepisów tej ustawy nie jest wystarczająca. Analizując treść art. 86 pr.not., należy wykorzystać wykładnię systemową i funkcjonalną. Przyjęcie wniosków płynących z literalnego brzmienia analizowanej regulacji prawnej prowadzi do szerokiego zakresienia odpowiedzialności notariusza w zakresie oceny jego obowiązku badania zdolności do czynności prawnej klienta kancelarii notarialnej.

W doktrynie ukształtowały się dwa odmienne poglądy odnoszące się do katalogu czynności notarialnych, których dotyczy art. 86 pr.not. Wojciech Gonet stanął na stanowisku, że „zakres przedmiotowy art. 86 pr.not. dotyczy wszystkich czynności notarialnych wymienionych w art. 79 pr.not.”²² Odmienne stanowisko zajmuje Halina Nawara-Bacz, pisząc, że „faktyczna zdolność do złożenia skutecznego oświadczenia woli musi być zatem oceniana wtedy, gdy przedmiotem czynności notarialnej ma być dokonanie czynności prawnych. Spośród czynności »notarialnych« będą to głównie (acz z wyjątkami – np. sprzedaż udziałów w spółce z o.o., zrzeczenie się ograniczonego prawa rzeczowego) czynności dokonywane w formie aktu notarialnego”²³. Odrywając prowadzone badania naukowe od samej treści art. 86 pr.not. i spoglądając na problem badawczy systemowo, funkcjonalnie, a przede wszystkim przez pryzmat wskazanych wcześniej celów, dla jakich utrwała się oświadczenia woli złożone przez strony czynności prawnej w formie szczególnej, odnaleźć można pogląd pośredni między wcześniej zaproponowanymi, który pozwoli w określonym zakresie ograniczyć odpowiedzialność notariusza w przypadku dokonania czynności prawnej, której stroną była osoba nieposiadająca zdolności do czynności prawnych. Bez wątpienia dyspozycja art. 86 pr.not. odnosi się do wszystkich czynności prawnych, których niezbędnym elementem jest złożenie oświadczenia woli, a więc czynności dokonywanych w formie aktu notarialnego.

²² W. Gonet, *Komentarz do art. 86, [w:] Prawo o notariacie. Komentarz. Wzory aktów notarialnych i poświadczeń*, red. W. Gonet, Warszawa 2022, s. 487.

²³ H. Nawara-Bacz, *op. cit.*, s. 652.

Otwartym pozostaje pytanie o zastosowania art. 86 pr.not. do czynności poświadczeniowych. Notariusz poświadcza:

- 1) własnoręczność podpisu;
- 2) zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem;
- 3) datę okazania dokumentu;
- 4) pozostawanie osoby przy życiu lub w określonym miejscu (art. 96 pr.not.).

Sprawa wydaje się prosta w przypadku dokonania czynności poświadczeniowych, które to czynności nie są związane z koniecznością składania oświadczeń woli. Notariusz, dokonując czynności notarialnej polegającej na poświadczeniu zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem, nie jest obowiązany do oceny zdolności do czynności prawnej jej strony. W wielu przypadkach z uwagi na charakter czynności notarialnej poświadczenia zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem, trudno byłoby od notariusza wymagać takiej oceny, a często z punktu widzenia praktycznego jest ona po prostu niemożliwa. Niezależnie od treści art. 86 pr.not., z punktu widzenia systemowego i pragmatycznego notariusz nie ocenia zdolności do czynności prawnych strony czynności notarialnej, dokonując poświadczenia daty okazania dokumentu oraz pozostawanie osoby przy życiu lub w określonym miejscu.

Ocena tego, czy art. 86 pr.not. ma zastosowanie do czynności notarialnej polegającej na poświadczenia podpisu jest dużo bardziej skomplikowana. Bez wątpienia osoba składająca podpis w obecności notariusza dokonuje czynności notarialnej (choć niekiedy nie są to oświadczenia woli, a wiedzy), zatem wydawać by się mogło, że zarówno treść podpisywanego dokumentu, jak i zdolność podpisującego do złożenia zawartych w nim oświadczeń powinny stanowić przedmiot zainteresowania notariusza, który poświadcza złożenie podpisu. Istotą czynności poświadczenia własnoręczności podpisu jest złożenie w obecności notariusza przez oznaczoną osobę podpisu na okazanym dokumencie bądź uznania przez tę osobę, zgodnie z art. 88 pr.not., wcześniej złożonego podpisu za własnoręczny²⁴.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 listopada 2010 r. III CZP 82/10²⁵ stwierdził, że notariusz, dokonując czynności notarialnej poświadczenia własnoręczności podpisu na dokumencie, nie ma obowiązku badania zgodności z prawem treści tego dokumentu. Sąd Najwyższy doszedł do takiego wniosku nie tylko w oparciu o analizę aktualnie obowiązującej ustawy Prawo o notariacie, ale również posłużył się wykładnią historyczną, podkreślając, że akty prawne obowiązujące przed ustawą pr.not. odmiennie normowały podejście notariusza do problematyki czynności poświadczeniowych. Nakładały one na notariusza obowiązek weryfikacji nie tylko

²⁴ D. Celiński, *Poświadczenie własnoręczności podpisu*, LEX [dostęp: 1.07.2023].

²⁵ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 82/10, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna” 2011, nr 6, poz. 62.

tożsamości składającego podpis, ale również treści dokumentu. Ponadto SN, przedstawiając swoją argumentację, wskazał, że

czynności notarialne przewidziane w art. 79 pr.not. są znacznie zróżnicowane co do swego charakteru, formy oraz skutków prawnych, różne są w związku z tym obowiązki notariusza. Istotą czynności polegającej na poświadczeniu własnoręczności podpisu, przewidzianej w art. 96 pkt 1 w związku art. 79 pkt 2 pr.not., jest złożenie przez osobę, której tożsamość została przez notariusza ustalona, na okazanym dokumencie, w obecności notariusza, własnoręcznego podpisu. Rzeczą i obowiązkiem notariusza jest więc jedynie poświadczenie własnoręczności podpisu złożonego w jego obecności przez oznaczoną osobę, notariusz nie ma natomiast obowiązku zapoznawania się z treścią dokumentu [...]. Należy przy tym pamiętać, że potwierdzenie przez notariusza własnoręczności podpisu nie nadaje dokumentom prywatnym mocy dokumentu urzędowego; taka moc wynika wyłącznie z przybrania przez dokument formy aktu notarialnego. Na skutek poświadczenia własnoręczności charakter urzędowy zostaje nadany tylko podpisowi na dokumencie, który w pozostałym zakresie zachowuje charakter prywatny. W konsekwencji przysługuje mu domniemanie autentyczności, ale nie korzysta z właściwego dokumentom urzędowym (publicznym) domniemania wiarygodności. Stwierdzenie to umacnia tezę, że do notariusza poświadczającego własnoręczność podpisu na dokumencie nie należy badanie treści tego dokumentu²⁶.

Z punktu widzenia odpowiedzialności notariusza trudno polemizować z zaprezentowanym poglądem SN. Wydaje się jednak, że analiza dokonana przez SN przedstawionego stanu faktycznego pod kątem istniejącego materiału normatywnego była nazbyt powierzchowna i ogólna. Podzielić należy pogląd Jakuba Biernata, że

na notariuszu spoczywa w konsekwencji obowiązek ustalenia, czy dokument obejmuje oświadczenie woli, a jeśli tak, to czy jego treść odpowiada określonym normom prawnym. Przepis art. 81 pr.not., zgodnie z którym notariusz ma obowiązek odmówić dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem stanowi zatem, wbrew stanowisku SN, wystarczającą podstawę normatywną do formułowania wymogu badania przez notariusza zgodności z prawem treści dokumentu przy dokonywaniu czynności notarialnej polegającej na poświadczeniu własnoręczności podpisu składanego na tym dokumencie²⁷.

Obowiązek notariusza badania treści dokumentu, pod którym poświadczają własnoręczność podpisu, wyprowadzić można również z przepisów szczególnych, głównie chodzi tutaj o art. 19 ust. 6 ustawy o podatkach od spadków i darowizn²⁸.

Oczywiście uchwała Sądu Najwyższego została podjęta na tle innego stanu faktycznego: chodziło o odmowę poświadczenia podpisu na dokumencie sporządzonym w języku obcym, ale niewątpliwie tak postawiona teza przez Sąd Najwyższy może stanowić punkt odniesienia dla oceny tego, czy art. 86 pr.not. swoją

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ J. Biernat, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2010 r., III CZP 82/10*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 7, s. 129–130.

²⁸ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1043 ze zm.

dyspozycją obejmuje czynność notarialną polegającą na poświadczeniu własnoręczności podpisu.

Badając charakter normatywny czynności notarialnej polegającej na poświadczeniu podpisu, należy rozróżnić dwie jej odrębne sfery, a mianowicie podmiotową i przedmiotową. Istotą czynności poświadczenia własnoręczności podpisu jest złożenie w obecności notariusza przez określoną osobę podpisu na dokumencie bądź uznanie przez tę osobę wcześniej złożonego podpisu za własnoręczny. Bez wątpienia czynności poświadczeniowe, w tym poświadczenie podpisu, posiadają charakter odmienny od czynności aktowych. Czynności poświadczeniowe w odróżnieniu od aktu notarialnego są ograniczone do stwierdzenia pewnej okoliczności, w tym również podpisu osoby, która stawiała się w kancelarii notarialnej.

Art. 86 ustawy pr.not. odnosi się w swojej treści do sfery podmiotowej, a zatem koncentruje się na osobie, a nie treści czynności notarialnej. W płaszczyźnie podmiotowej notariusz stwierdza tożsamość osoby, która składa podpis, w sferze przedmiotowej analizuje treść dokumentu, pod którym strona czynności notarialnej składa podpis. W takim przypadku notariuszowi chodzi o osobę i o treść składanych oświadczeń woli (wiedzy), pod którymi notariusz poświadcza podpis. Połączenie sfery podmiotowej i przedmiotowej prowadzi do określonych wniosków. Nawet zwykle, przysłowiowe spojrzenie przez notariusza na treść dokumentu pozwala na zadanie podstawowego pytania klientowi, czy rozumie treść dokumentu i płynące z niego skutki prawne. Udzielenie odpowiedzi na tak zadane pytania i inne pytanie zupełnie oderwane od treści oświadczenia woli lub wiedzy, które ma być podpisane, pozwolą notariuszowi przekonać się o istnieniu po stronie klienta stanu świadomości i swobody, a co za tym idzie, dochować należytej staranności zawodowej, której od niego się wymaga, a co w efekcie doprowadzi do przekonania się przez notariusza o istnieniu bądź nieistnieniu u osoby składającej podpis zdolności do czynności prawnych. Nie budzi wątpliwości, że notariusz powinien odmówić dokonania czynności poświadczenia podpisu osoby w podeszłym wieku zbywającej udziały w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, która w swojej treści jest sprzeczna z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, a notariusz w rozmowie z klientem poczynił ustalenie, że nie jest on świadomy skutków prawnych płynących z czynności i przez to również powziął wątpliwość co do jej zdolności do czynności prawnych.

Z punktu widzenia sfery podmiotowej, odnosząc się do obowiązku notariusza w zakresie ustalenia zdolności do czynności prawnej przy czynnościach poświadczeniowych, czynności te można podzielić na dwie grupy – pasywne i aktywne. Trudno mówić o potrzebie czy ocenie zdolności do czynności prawnych przy poświadczeniu odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem, gdyż czynność notarialna w tym przypadku polega na odzwierciedleniu treści dokumentu, który

już został wcześniej sporządzony i w tym przypadku w rzeczywistości trudno sobie wyobrazić, żeby notariusz, dokonując czynności poświadczeniowej, powziął wątpliwość co do posiadania przez klienta kancelarii notarialnej zdolności do czynności prawnych. Aktywną postawę w zakresie ustalenia zdolności do czynności prawnej strony czynności notariusz musi zachować przy poświadczaniu podpisu.

Zakończenie

Bez wątpienia notariusz, dokonując poświadczenia zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem, daty okazania dokumentu oraz pozostawianie osoby przy życiu lub w określonym miejscu, nie ma obowiązku badania zdolności do czynności prawnych strony czynności notarialnej. Z uwagi na charakter i istotę czynności notarialnej poświadczenia własnoręczność podpisu notariusza, dokonując takiej czynności, w każdym przypadku jest obowiązany badać zdolność do czynności prawnej osoby składającej podpis. Postawienie takiej tezy jest uzasadnione nie tylko treścią art. 86 pr.not., stanowiskiem nauki prawa i judykatury, ale również celami, dla jakich prawodawca zastrzega formę szczególną dla dokonania czynności prawnej. Notarialnego poświadczenia podpisu wymagają m.in. następujące czynności:

- 1) zbycie lub wydzierżawienie przedsiębiorstwa bądź ustanowienie na nim użytkowania pod warunkiem, że w skład przedsiębiorstwa nie wchodzi nieruchomości (art. 751 k.c.),
- 2) podpis osoby upoważnionej do złożenia pisemnego oświadczenia woli w miejsce osoby niemogącej pisać (art. 79 k.c.),
- 3) oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożone na piśmie w sądzie (art. 1018 § 3 k.c.),
- 4) pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku w sądzie (art. 1018 § 3 k.c.).

Wymienione wyżej czynności to tylko przykład czynności prawnych, dla których ustawodawca obligatoryjnie wprowadził formę poświadczenia własnoręczności podpisu przez notariusza. Akceptacji przyjętej w podsumowaniu tezy należy poszukiwać w celach, dla których prawodawca w określonych normatywnie przypadkach wymaga poświadczenia własnoręczności podpisu przez notariusza, a mianowicie uchyleniu wątpliwości co do faktu złożenia oświadczenia woli przez wyrażne oddzielenie stadiów przygotowujących dokonanie czynności prawnej od samego jej dokonania, uchyleniu wątpliwości co do treści oświadczenia woli, możliwości identyfikacji składającego oświadczenie woli, a także potwierdzenie tego, że stronie zrozumiałe i znane są skutki prawne złożonego oświadczenia woli oraz że oświadczenie to było złożone w pełni świadomie i swobodnie.

Literatura

- Biernat J., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2010 r., III CZP 82/10*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 7.
- Blajer P.A., *Komentarz do art. 2*, [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2022.
- Boć W., Leśniak M., *Notariusz jako przedsiębiorca szczególnego rodzaju*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. LXXXIV, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 3304.
- Celiński D., *Poświadczenie własnoręczności podpisu*, LEX.
- Gniewek E., *O potrzebie szczególnej ostrożności notariusza przy dokonywaniu czynności z udziałem osób starszych*, „Rejent” 2000, nr 5.
- Gonet W., *Komentarz do art. 86*, [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz. Wzory aktów notarialnych i poświadczeń*, red. W. Gonet, Warszawa 2022.
- Górska K., *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007.
- Grykiel J., *Komentarz do art. 76*, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz Art. 1-449¹¹*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.
- Król M.Z., *Notariusz, czyli hybryda*, „Rzeczpospolita” z 23.02.2005 r.
- Małec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
- Nowara-Bacz H., *Komentarz do art. 86*, [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2022.
- Nowocien M., *Nieświadomość jako przyczyna odmowy dokonania czynności notarialnej*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 24.
- Oleszko A., *Prawo o notariacie. Komentarz*, cz. II, t. 1, Warszawa 2012.
- Prawo cywilne – część ogólna. System prawa prywatnego*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019.
- Setkowicz M., *Status prawny notariusza*, [w:] *Notariat. Czynności notarialne*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2021.
- Załućki M., *Komentarz do art. 76*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załućki, Warszawa 2023.